

Nekaj posebnosti ujemanja s sestavljenim osebkom

Franc Lanko Marušič <franc.marusic@p-ng.si>

Univerza v Novi Gorici

1. Uvod

V slovenščini se glagolska beseda znotraj povedka ujema z osebkom v osebi, spolu in številu. To ujemanje se izraža v sedanjiku z glagolskimi priponami, ki vsebujejo podatke za število in osebo, (1), v pretekliku in prihodnjiku pa se ujemanje porazdeli med pomožni glagol in pretekli deležnik, pri čemer se pomožni glagol, tako kot glagoli v sedanjiku, spreaga v osebi in številu, pretekli deležnik pa nosi poleg informacije o številu še oznako za spol. V primeru (1a) je tako glagol v 1. osebi ednine, saj je v prvi osebi ednine tudi osebek. V primerih (1a-b) je osebek v tretji osebi ednine, tako da ima tudi glagol obliko za 3. osebo ednine. Primeri v (2) prikazujejo ujemanje preteklika deležnika, ki vsebuje informacijo o številu in spolu osebkov, ki je v primerih (2a-b) v tretji osebi edine.

(1)	a.	<i>Jaz časopisa nikoli ne berem na glas.</i>	(berem = 1. os., ed.)
	b.	<i>Mojca nabira kutine za marmelado.</i>	(nabira = 3. os., ed.)
	c.	<i>Vid nabira hruške za kompot.</i>	(nabira = 3. os., ed.)
	č.	<i>Otroci rišejo čačke po steni.</i>	(rišejo = 3. os., mn.)
(2)	a.	<i>Mojca je včeraj nabirala robidnice.</i>	(nabirala = ed., ž. sp.)
	b.	<i>Filip je včeraj prebiral oljke.</i>	(prebiral = ed., m. sp.)
	c.	<i>Otroci so se igrali na dvorišču.</i>	(igrali = mn., m. sp.)
	č.	<i>Punčke so se igrale v peskovniku.</i>	(igrale = mn., ž. sp.)

Ko je osebek jasno določen in ima jasno izražene kategorije za število in spol, pri določevanju ujemanja na glagolu ne bo nikakršnih težav. Vendar osebek nima nujno jasno izraženih vseh slovničnih kategorij, takrat postane vprašanje glagolskega ujemanja še kako zanimivo. Vprašanje, ki si ga bomo zastavili tu, se ukvarja z enim takšnih primerov. Zanima nas, kakšen vzorec ujemanja se uporablja v slovenščini za glagolsko ujemanje s sestavljenim osebkom. Sestavljen osebek nam pomeni osebek, ki vsebuje več samostalniških zvez, združenih z veznikom. Problem se pojavi, ker samostalniške zveze vsaka zase obdržijo spol in število jedrne samostalniške besede, tako da čim združimo dve samostalniški zvezi z nasprotujočimi si kategorijami, vezniška zveza ne more preprosto prevzeti slovničnih lastnosti od samostalniških zvez znotraj nje. Kar se lahko kombinira, se kombinira, tako se načeloma števili sestavljenih samostalniških zvez seštejeta.

Če v sestavljenem osebku sestavimo dve samostalniški zvezi v ednini, bo skupen sestavljeni osebek tipično zahteval ujemanje v dvojini, (3a). Če v sestavljenem osebku sestavimo tri edninske samostalniške zveze ali eno samostalniško zvezo v ednini in eno v dvojini ali množini, bo glagolsko ujemanje tipično v množini, (3b).

(3)	a.	<i>[Filip in Voranc] sta brcala žogo na dvorišču.</i>	(sta brcala = dv., m. sp.)
	b.	<i>[Sodedova dva in Vid] so skupaj tvorili udarni trio.</i>	(so tvorili = mn. m. sp.)

Vendar pa se vsega ne da tako enostavno sešteti. Sestavljeni osebki imajo lahko samostalniške zveze enakih ali različnih spolov in števil. Prva možnost je načeloma trivialna, še posebej, če je govora o sestavljanju dveh samostalniških zvez istega spola v množini. Ujemanje bo v takem primeru seveda v tistem spolu in številu, v katerem sta tudi obe posamični samostalniški zvezi. Kakor je razvidno iz (4), se glagolska beseda oz. pretekli deležnik ujema z obema samostalniškima zvezama istega stavka. V (4a) se tako ujema v moškem, v (4b) v ženskem, v (4c) pa v srednjem spolu.

- (4) a. [Konji in biki] so tekali po travniku.
 b. [Ovce in koze] so se pasle na travniku.
 c. [Župnišča in semenišča] so bila večinoma zaprta.

Ob podrobnejšem pregledu se izkaže, da imamo tudi tu dejansko več možnosti. Kakor so pokazali Marušič, Nevins in Badeckar (2008) obstaja pri glagolskem ujemanju z osebkom sestavljenim iz dveh ali več samostalniških zvez srednjega spola variacija, saj tak osebek lahko sproža glagolsko ujemanje v moškem ali pa srednjem spolu. Vendar lahko te stvari pustimo ob strani, saj se bomo tu raje posvetili drugačnemu tipu sestavljenega osebka.

O ujemanju sestavljenega osebka je bilo za slovenščino že nekaj napisanega. Slovenščina je bila verjetno celo prvi jezik, za katerega se je opisalo dosledno ujemanje z najbližjo samostalniško zvezo sestavljenega osebka.¹ Kakor so pisali Marušič (2005, 2006a, 2006b, 2007), Marušič, Nevins in Saksida (2007) ter Marušič, Nevins in Badecker (2008), je eno od možnih ujemanj tudi ujemanje z najbližjo samostalniško zvezo sestavljenega osebka. To pomeni, da se v položaju za sestavljenim osebkom glagol ujema z zadnjo samostalniško zvezo, v položaju pred sestavljenim osebkom pa s prvo samostalniško zvezo. V primeru (5a) se tako povedek, ki sledi sestavljenemu osebku, ujema s samostalniško zvezo 'mize', ki ima oznake za ženski spol množine. Enako se v (5b) glagolska beseda ujema v srednjem spolu množine, kar so tudi oznake bližnje samostalniške besede znotraj sestavljenega osebka.

- (5) a. [Nakovala in **mize**] so bile pospravljene v kotu. (bile pospravljene = mn. ž. spol)
 b. [Mize in **nakovala**] so bila pospravljena v kotu. (bila pospravljena = mn. sr. spol)

V kolikor vrstni red sestavljenega osebka in glagolske besede obrnemo, tako da osebek sledi glagolu, se bo ujemanje na glagolski besedi skladalo ponovno z bližjo samostalniško besedo, le da bo v tem primeru to prva samostalniška zveza sestavljenega osebka. Tako v (6a) glagol izraža ujemanje v srednjem spolu množine in ne v ženskem spolu množine, kot v (5a). V (6b) pa ponovno ravno obratno kot v (5b) glagol nosi ujemanje v ženskem spolu množine.

- (6) a. V kotu so bila pospravljena [**nakovala** in mize] .
 b. V kotu si bile pospravljene [**mize** in nakovala].

Da je ujemanje z najbližjim delom sestavljenega osebka dejstvo, najočitneje pokažejo primeri, kjer se dve glagolski obliki nahajata na obeh straneh sestavljenega osebka, pri čemer se vsaka ujema z njej bližnjo samostalniško zvezo. Takšni primeri so sicer mejni in govorce se jih tipično izogibajo, vendar so še vedno možni in se nahajajo celo v korpusu. Primera (7) sta citirana iz Marušič, Nevins in Saksida (2007).

- (7) a. Včeraj so bile [krave in teleta] prodana.
 b. Upniki iz prvega odstavka tega člena se poplačajo po vrstnem redu, kot so bile [osebne služnosti in realna bremenā] vpisana v zemljiški knjigi.

V primerih, kjer se sestavljata dve samostalniški zvezi s samostalnikoma različnih spolov, je načeloma možno tudi ujemanje v moškem spolu in vsaj za nekatere govorce je to tudi edina možnost. Tako ujemanje predvideva kot eno od možnih oziroma mu daje celo prednost pred ujemanjem z najbližjo samostalniško zvezo tudi Slovenska slovnica Jožeta Toporišiča (Toporišič 2000), (8).

¹ Sorodne pojave ujemanja z najbližjim delom sestavljenega osebka najdemo tudi v nekaterih drugih jezikih, recimo v srbohrvaščini, madžarščini, nekaterih bantujskih jezikih, kot je recimo ndebele, ter tudi v določenih angleških konstrukcijah (glej Marušič, Nevins in Saksida 2007 ter Mossaly 1998).

- (8) a. [Kladiva in matice] so bili pospravljani v predalu. (bili pospravljani = mn. m. spol)
 b. [Matice in kladiva] so bili pospravljani v predalu.
 c. V predalu so bili pospravljani [matice in kladiva].
 č. V predalu so bili pospravljani [kladiva in matice].

Kot rečeno obstajata vsaj dve skupini govorcev. Govorci, ki bodo vse sestavljene osebkke brez izjeme ujemali z glagolsko obliko v moškem spolu, in govorci, ki bodo sestavljene osebkke ujemali z najbližjo samostalniško zvezo. Ujemanje v moškem spolu ima po Slovnici prednost, vendar govorcev, ki sprejmejo ujemanje z najbližjim delom sestavljenega osebka, ni malo, prej obratno. Marušič, Nevins in Badecker (2008) poročajo, da je tako v primeru (5a) kot v primeru (5b) ujemanje v ženskem oziroma srednjem spolu bolj običajno od ujemanja v moškem spolu.

Marušič, Nevins in Saksida (2007) trdijo, da se pojav ujemanja z najbližjo samostalniško zvezo najlažje razloži, če predpostavimo, da glagol lahko išče vir ujemanja več kot enkrat. S takšnim mehanizmom namreč lahko razložimo ta vzorec ujemanja preko predpostavke, da imata ujemanje v številu in ujemanje v spolu dejansko drugačen izvor. Predpostavka o drugačnem izvoru dveh vrst ujemanja je osnovana na jasni intuiciji. Vprašamo se namreč lahko, kakšne oznake naj ima sestavljeni osebek. Naj prevzame oznake za spol in število iz prve ali iz druge samostalniške zveze ali naj novo vrednost nekako izračuna. Kakor je razloženo zgoraj je izračun skupnega števila jasen, precej manj pa je jasno, kaj storiti s spolom. Osebek, sestavljen in dveh samostalnikov ženskega in srednjega spola, ni kot ena enota ne srednjega ne ženskega spola. Enako velja seveda tudi za vse druge kombinacije spolov. Spol se pač ne sešteva, zato o skupnem spolu celotnega sestavljenega osebka pač ne moremo govoriti. Rešitev, ki so jo predlagali Marušič, Nevins in Saksida (2007), pravi, da se pri prvem iskanju primernega ujemalca glagol zadovolji z vrednostjo za število, ki jo dobi v projekciji celotnega sestavljenega osebka, da pa lahko pri drugem iskanju primernega ujemalca glagol pogleda tudi v notranjost sestavljenega osebka ter znotraj osebka za ujemalca izbere njemu najbližjo samostalniško zvezo, ki je potencialni ujemalec tudi kar se tiče števila. Če se osebek nahaja pred glagolom, recimo (3a,b), je to druga samostalniška zveza, če se osebek nahaja za glagolom, recimo (3c,č), pa je to prva samostalniška zveza. Na nek način je sam obstoj dvakratnega iskanja ujemalca tehnična rešitev, ki za sam mehanizem ujemanja izven konkretnega teoretskega okvira ni tako nujna, prav lahko bi namreč rekli, da se vse dogaja istočasno, ter da glagolska oblika pač išče oznake, s katerimi se bo ujemala, ter da oznake za slovnično število najde na ravni vezniške zveze, oznake za spol pa pobere pri linearno najbližji samostalniški zvezi znotraj vezniške zveze. Pomembno je, da oznake za spol in število išče ločeno.

Vprašanje tehnične izvedbe bomo tokrat pustili ob strani, posvetili se bomo raje razčiščevanju podatkov in vzpostavljanju celotne paradigme. Možnih kombinacij samostalniški zvez v vezniški zvezi je namreč veliko in prav nič očitno ni, da se enako kot vzorčni primeri v (5) in (6) obnašajo sestavljeni osebki vseh vrst v vseh položajih. Število možnih kombinacij lahko tudi izračunamo. Slovenščina ima 3 spole in 3 števila, ker se katera koli kombinacija spola in števila lahko pojavi na dveh položajih (prvi ali drugi sestavnik sestavljenega osebka) dobimo $(3 \times 3)^2 = 81$ kombinacij za osebke sestavljene iz dve samostalniških zvez in $(3 \times 3)^3 = 729$ kombinacij za osebke sestavljene iz treh samostalniških zvez. Pri čemer imamo osebek vedno možnost dati pred ujemajočo glagolsko besedo ali za njo, kar pomeni, da imamo pri dvosamostalniških osebkih 162, pri trosamostalniških sestavljenih osebkih pa 1458 različnih kombinacij.

Možnih kombinacij je še več, če vzamemo v obzir, da se samostalniki, ki predstavljajo žive stvari, obnašajo drugače od samostalnikov za nežive stvari in da se med „živimi“ samostalniki tisti za ljudi obnašajo drugače od tistih za živali. Če vzamemo v obzir vse to, potem imamo dejansko 9 spolov (človeški moški spol, živi moški spol, neživi moški spol, človeški ženski spol, živi ženski spol, neživi ženski spol, človeški srednji spol, živi srednji spol in neživi srednji spol). Enako velja dodati, da se v slovenščini samostalniške zveze s števnikami ne ujemajo v množini. Samostalniška zveza, ki vsebuje števniki večji od 5, namreč sproža edninsko ujemanje. To pomeni, da imamo dejansko 4 števila. Nov izračun vseh možnih kombinacij za osebke z dvema samostalniškima zvezama je torej $(9 \times 4)^2 \times 2 = 2592$, za osebke s tremi samostalniškimi zvezami pa to iznese $(9 \times 4)^3 \times 2$

= 93312 možnih kombinacij.

Vseh možnih kombinacij je torej absolutno preveč, da bi jih lahko tu izpisali in pregledali. Seveda je tudi večina teh kombinacij nezanimivih, saj se različne kombinacije še vedno obnašajo večinoma po istem kopitu in nam kaj dosti novega ne povedo. V nadaljevanju se bomo posvetili predvsem sestavljenim osebkom s samostalniškimi zvezami s števnikom večjim od 5.

2. Osnovna paradigma

Kakor smo že omenili, osebki s števniki večjimi od 5 sprožajo ujemanje v 3 osebi srednjega spola ednine, kakor je to nakazano v (9). Drugače od preteklega deležnika na *-l*, ki dobi končnico privzetega ujemanja, trpni deležnik na *-n* ohrani stik s samostalniškim jedrom osebka, saj se ujema z njim v rodilniku množine, (10).

- (9) a. *Deset fantov **je** brcalo žogo po igrišču.*
b. *Šest deklic **je** nabiralo rožice po travniku.*
- (10) a. *Deset fantov **je** bilo zbranih na igrišču.*
b. *Šest deklic **je** bilo raztresenih po travniku.*

Če sestavimo osebek iz dveh takšnih samostalniških zvez se ujemanje ne spremeni prav dosti. Še vedno bomo dobili ujemanje s tretjo osebo srednjega spola ednine na preteklem deležniku, trpni deležnik pa se bo še vedno ujema z jedrnim samostalnikom (najbližje) samostalniške zveze, (11a). Ker je pridevniška oblika za rodilnik množine enaka za vse tri spole, ne moremo vedeti, s katero od obeh samostalniških besed se ujema, (11b). Tudi če glagol postavimo pred sestavljeni osebek, se prav dosti ne spremeni, (12). Ravno tako pa očitno ne igra nobene vloge živost oziroma neživost samostalnikov, saj v primerih (13) glagol še vedno nosi ujemanje za srednji spol ednine.

- (11) a. [*Šest fantov in šest deklet*] **je** brcalo žogo po igrišču.
b. [*Šest deklic in osem fantov*] **je** bilo zbranih na travniku.
- (12) a. *Po dvorišču **je** žogo brcalo [šest fantov in šest deklet].*
b. *Na Travniku **je** bilo zbranih [šest deklic in osem fantov].*
- (13) a. [*Šest kladiv in trideset cvekov*] **se je** valjalo po mizi.
b. Po mizi **se je** valjalo [*šest kladiv in trideset cvekov*].
c. [*Šest kladiv in trideset cvekov*] **je** bilo spravljenih v predalu.

Neslovnično pa je ujemanje v moškem spolu množine, ki je načeloma nezaznamovano ujemanje za sestavljene množinske osebke. Slovničnost ujemanja v moškem spolu bi pričakovali kot možnost vsaj pri govorcih, ki dopuščajo le ujemanje v moškem spolu pri osebkih sestavljenih iz običajnih množinskih samostalniških zvez, vendar se zdi, da bi bilo ujemanje v moškem spolu možno le, če bi za sestavljenim osebkom naredili krajšo pavzo, kar pa da slutiti, da je v igri povsem drugačna stavčna zgradba, morda z neizgovorjenim zaimkom 'oni', (14).

- (14) a. **[Šest fantov in šest deklet] **so** brcali žogo po igrišču.*
b. **[Šest deklic in osem fantov] **so** bili zbrani na travniku.*
c. [*Šest deklic in osem fantov*], (*oni*) **so** bili zbrani na travniku.

Če osebek sestavimo iz ene množinske samostalniške zveze brez števnika in eno s števnikom, dobimo še zanimivejše rezultate. Ko je glagolu bližje običajna množinska samostalniška zveza, (15), se glagol ujema v množini. Ko pa je glagolu bližja samostalniška zveza s števnikom višjim od 5,

(16), je ujemanju nujno v srednjem spolu edine. V primerih (15) se zdi možno tudi ujemanje v moškem spolu množine, ki je tipično možno v vseh primerih s sestavljenim osebkom z dvema samostalnikoma različnih spolov, (17a). Ujemanje v moškem spolu pa nikakor ni možno v primerih (16), ko je glagolu bližja samostalniška zveza s števnikom, (17b,c).

- (15) a. [Pet stanovanj in vse hiše] **so se prodale zelo poceni.**
b. [Pet hiš in vsa stanovanja] **so se prodala zelo poceni.**

- (16) a. [Vse hiše in pet stanovanj] **se je prodalo zelo poceni.**
b. [Vsa stanovanja in pet hiš] **se je prodalo zelo poceni.**

- (17) a. [?][Pet hiš in vsa stanovanja] **so se prodali zelo poceni.**
b. *[Vse hiše in pet stanovanj] **se je prodal zelo poceni.**
c. *[Vse hiše in pet stanovanj] **so se prodali zelo poceni.**

Podobno se obnaša ujemanje tudi v stavkih s trpnim deležnikom na *-n*. Ko je glagolskim besedam bližja običajna množinska samostalniška zveza, je ujemanje v množini (za nekatere govorce v moškem spolu množine), (18). Ko pa je glagolskim besedam bližja samostalniška zveza s števnikom, je ujemanje nujno edninsko, trpni deležnik na *-n* pa se ujema z jedrnim samostalnikom v rodilniku množine, (19). Ujemanje z moškim spolom množine ali ednine pa je tudi tu neslovnično.

- (18) a. [Pet stanovanj in vse hiše] **so bile prodane že prvi dan.**
b. [Pet hiš in vsa stanovanja] **so bila prodana že takoj prvi dan.**

- (19) a. [Vse hiše in pet stanovanj] **je bilo prodanih že takoj po odprtju prodaje.**
b. [Vsa stanovanja in pet hiš] **je bilo prodanih v prvi uri prodaje.**

Ko se glagolska beseda nahaja pred takšnim sestavljenim osebkom, se bo ujemala s prvo samostalniško zvezo sestavljenega osebka, neglede na samo obliko glagolskih besed, saj to velja tako za pretekli deležnik, (20), kot za trpni deležnik, (21).

- (20) a. *Zelo poceni so se prodale* [vse hiše in pet stanovanj].
b. *Zelo poceni so se prodala* [vsa stanovanja in pet hiš].
c. *Zelo poceni se je prodalo* [pet stanovanj in vse hiše].
č. *Zelo poceni se je prodalo* [pet hiš in vsa stanovanja].

- (21) a. *Že prvi dan so bile prodane* [vse hiše in pet stanovanj].
b. *Že prvi dan so bila prodana* [vsa stanovanja in pet hiš].
c. *Že prvi dan je bilo prodanih* [pet stanovanj in vse hiše].
č. *Že prvi dan je bilo prodanih* [pet hiš in vsa stanovanja].

Drugače kot pri sestavljenih osebkih iz dveh običajnih samostalniških zvez v množini, kjer moški spol ene samostalniške zveze tipično prevlada nad drugo samostalniško zvezo ne glede na relativni položaj ene in druge samostalniške zveze, kakor je nakazano v (22), moški spol pri osebkih, ki jih pregledujemo tu, nima takega vpliva. Primera (23a) in (23b) sta precej slaba z ujemanjem v moškem spolu, če ne kar neslovnična. Na drugi strani pa je moški spol v (22) precej boljši od ženskega oziroma v (22a) morda celo edini slovničen.

- (22) a. [Prijatelji in prijateljice] so na zabavo odšli^{??} odšle skupaj.
b. [Motorji in kolesa] so se prodajali/prodajala po polovični ceni.

- (23) a. [Vsi fantje in pet punc] je dobilo/*so dobili odlično pri telovadbi.
 b. [Vsi elaborati in vseh deset poročil] je zašlo/*so zašli v smeti.

3. Težave za prejšnje teorije

Predstavljena paradigma je zanimiva iz več razlogov. Ko skupaj postavimo dve edninski samostalniški zvezi, se bo skupno število sestavljenega osebka seštelo, glagolsko ujemanje pa bo posledično v dvojini. Podobno se seštevajo tudi drugače sestavljeni osebki (izjema so osebki sestavljeni z dvojniskimi samostalniškimi zvezami, ki jih bomo tokrat pustili ob strani). Mehanizem določanja števila sestavljenega osebka s seštevanjem števil sestavnih delov predvidijo tudi Marušič, Nevins in Saksida (2007). Vendar bi v primeru doslednega seštevanja pričakovali, da bi bil (24) slovničen stavek, kar pa zelo očitno ni res. Osebek, sestavljen iz dveh samostalniških zvez s števnikom višjim od pet, zahteva glagolsko ujemanje v ednini, tako kot posamične samostalniške zveze vsaka zase.

- (24) **[Pet hiš in šest stanovanj] so bili prodani.*

Zanimivo je, da je osebek v teh primerih vsekakor dojet kot množinska entiteta, kar je razvidno iz primerov (25), kjer je osebni zaimsek, ki se nanaša na tak sestavljeni osebek, nujno množinski. Vsaj na pomenski ravni je torej sestavljeni osebek množinska entiteta, vendar ta pomenska množinskost očitno nima vpliva na glagolsko ujemanje.

- (25) a. *Prodal je [5 kladiv in 6 ključev], ampak ne vem komu jih/*ga je prodal.*
 b. *[5 fantov in 6 deklet] je čakalo pred vrati, jaz pa nisem vedel, kako jih/*ga odgnati.*
 c. *Naprodaj je bilo [5 stanovanj in 6 hiš], a jih/*ga žal nisem imel časa preveriti.*

Ob očitnem neseštevanju števila posamičnih samostalniških zvez se postavi vprašanje, ali so ti primeri morda vseeno popolnoma drugačni od zgornjih stavkov. Taki primeri bi bili namreč brez težav analizirani kot vezniška zveza dveh samostojnih stavkov, iz katerih so izpuščene vse podvojene besede, kakor so podobne podatke v Libanonski arabščini analizirali Aoun, Benmamun in Sportiche (1994). Njihova analiza vzorčnega primera (11a) je predstavljena v (26). Ker gre za večstavčno poved, ujemanje z le enim delom sestavljenega osebka sploh ni presenetljivo, temveč pričakovano. Množinskega ujemanja po tej analizi ne bi pričakovali, saj tudi vsaka posamična samostalniška zveza ne sproža ujemanja v množini.

- (26) *Šest fantov ~~je brcalo žogo po igrišču~~ in šest deklet je brcalo žogo po igrišču.*

Ključni del te analize je brisanje podvojenega dela stavka, kar privede do navidezno sestavljenega osebka. Sestavljeni osebek namreč na globinski oziroma pomenski ravni sledeč tej analizi sploh ni sestavljen, saj sta sestavljena dva celotna stavka. Takšna analiza postavi tudi celo vrsto predikcij, ki jih zlahka preverimo. Če gre pri sestavljenih osebkih za dva ali več ločenih stavkov, potem sestavljenega osebka ne bi smeli razumeti kot skupnega vršilca pri predikatih, ki zahtevajo množinske vršilce. Primer takega predikata je glagol 'srečati se' ali pa glagolska zveza s prislovom 'skupaj' itd. Če bi bila predstavljena analiza Aouna, Benmamuna in Sporticha pravilna, bi bila globinska in interpretativna zgradba povedi (27a) poved (27b). Vendar pa povedi (27a) in (27b) ne razumemo enako. Po (27a) so se fantje in dekleta želeli srečati skupaj, po (27b) pa so se dekleta želela srečati neodvisno od fantov. Lahko bi se sicer tudi srečali skupaj, a to ni njihovo vodilo pri srečevanju.

- (27) a. *Pet deklet in osem fantov se je želelo srečati na trgu.*
 b. *Pet deklet se je želelo srečati na trgu in osem fantov se je želelo srečati na trgu.*

Podobno kot (27a) razumemo tudi povedi v (28). V vseh treh primerih celoten sestavljeni osebek deluje kot skupinski vršilec predikata. Analiza z dvema stavkoma je za nas očitno neuporabna, tako da nam ostane vprašanje, kako da se na ravni vezniške zveze, števili posamičnih samostalniških zvez ne seštejeta.

- (28) a. *Vse tajnice in vseh osem čistilk se je odločilo skupaj oditi domov.*
b. *Vseh osem čistilk in vse tajnice so se odločile skupaj oditi domov.*
c. *Tri kladiva in dvajset cvekov je naenkrat padlo na tla.*

Poglejmo, če bi si lahko pomagali s kako drugo analizo, recimo Bošković (2008), ki govori o podobnih podatkih v srbohrvaščini. Po Boškoviću samostalniki moškega spola neglede na pozicijo znotraj sestavljenega osebka povzročijo, da je glagolsko ujemanje možno le v moškem spolu. Ker Bošković svojo teorijo gradi tudi na tem podatku, se lahko zaustavimo že tu. Kakor smo lahko videli zgoraj, ta opis namreč ne velja pri osebkih, sestavljenih iz samostalniških zvez s števniki, (23), Boškovičev opis podatkov pa je dejansko vprašljiv tudi za osebke sestavljene iz običajnih množinskih samostalniških zvez. Eksperiment, ki so ga izvedli Marušič, Nevins in Badecker (2008), je namreč pokazal, da v slovenščini osebki z eno od samostalniških zvez moškega spola ne sprožajo nujno ujemanja v moškem spolu. Ujemanje z bližjim delom osebka se je pojavilo pri eni tretjini primerov s samostalniško zvezo s samostalnikom moškega spola, kar pomeni, da je to gotovo ena od možnosti v slovenskem jeziku. Seveda to ne pomeni, da je Boškovičeva analiza srbohrvaških podatkov napačna, saj je še vedno govora o dveh različnih jezikih, vendar se vseeno zdi, da bi si srbohrvaščina in slovenščina v tem pogledu morala obnašati enako. Kakorkoli že, povedi, kot je na primer (29), so v slovenščini vsekakor možne.

- (29) a. *Vsi konji in vse kobile so bile podkovane.*
b. *Vsi ključi in vsa kladiva so že bila rabljena.*

Drugače, kot trdi Bošković (2008), je ujemanje z najbližjim delom sestavljenega osebka možno tudi, ko je osebek sestavljen iz človeških samostalnikov. Bošković (2008) trdi, da se osebki z živimi in še posebej človeškimi samostalniki obnašajo drugače od neživih, saj je spol pri živih samostalnikih pomenonosni in zato ne more biti predmet brisanja na pomenski ravnini. Boškovičeva analiza namreč predvideva, da se strogo slovnični spol briše oziroma ostane neviden za določene slovnične procese in da zato v primerih ujemanja z bližjim samostalnikom glagol kot iskalec primerih slovničnih oznak, s katerimi bi se lahko ujema, išče oznake znotraj sestavljene samostalniške zveze in tako po zgradbi pride do najnižje samostalniške zveze, ki je obenem tudi najbližja glagolu, ter oznake, ki jih potrebuje za ujemanje, pobere od nje. Kakor že omenjeno, je ujemanje z najbližjo samostalniško zvezo vsekakor mogoče tudi v primerih, kjer se v sestavljenem osebku nahajata dva človeška samostalnika, (30).

- (30) a. *Punce in dekleta so hotela dobiti žogo.* (primer iz Marušič 2006a)
b. *Vse punce in vsa dekleta so bila zrihtana.*
c. *Vsa dekleta in vse punce so bile zrihtane.*

Boškovičeva analiza je torej neuspešna pri veliko predikcijah, kar pomeni, da je analiza, ki so jo predlagali Marušič, Nevins in Saksida (2007), še vedno najboljša vsaj za podatke tega tipa. Vzel si jo bom za osnovo in jo nadgradil. Ne bom se spuščal v kompleksne rešitve ter različne teoretične implikacije predstavljenih podatkov, skušal pa bom nakazati, kako moramo razmišljati o tej stvari oziroma kaj konkretnega moramo dodati k analizi Marušiča, Nevinsa in Saksida, da pojasnimo zelene podatke.

4. Predlog analize

Seveda moramo najprej pojasniti, kako pride do edninskega ujemanja pri nesestavljenih osebkih s številko višjo od pet. Marušič (2008) predlaga, da je ključna notranja zgradba samostalniške zveze oziroma položaj števila znotraj zgradbe. Števila višja od pet zasedajo jedrno mesto znotraj samostalniške zveze in tako blokirajo prenos oznak samostalniške besede na raven samostalniške zveze. Ker samostalniška besedna zveza nima oznake za število in spol, se glagol z njo ne more ujemati. Glagol na drugi strani potrebuje oblikotvorno morfologijo, saj bi ga brez nje ne mogli izgovoriti. Ker ni na voljo oznak osebka, glagol pridobi privzete vrednosti za število in spol, te pa so ednina srednji spol. Enake oznake za število in spol imajo glagoli tudi v primerih, ko v stavku ni imenovalniškega osebka, recimo v vremenskih stavkih in stavkih z dajalniškim osebkom, (31).

- (31) a. *Včeraj je na Goriškem deževalo.*
b. *Vidu se je zdelo, da bi lahko preskočil potok.*

Čim ena od samostalniških zvez nima lastne oznake števila, vezniška zveza seveda ne more izračunati skupne vrednosti števila, zato glagol od nje ne prejme oznak, ki odražajo seštevke vseh samostalniških zvez. Kot rečeno, glagolska beseda potrebuje oznake za število in spol, zato pogleda v notranjost samostalniške zveze ter tam izbere oznake linearno najbližje samostalniške zveze. Če je najbližja zveza v sestavljenem osebku običajna množinska samostalniška zveza, bo od nje dobila oznake za število in spol. Ko pa je samostalniku bližja samostalniška zveza s številko višjo od pet, glagol od nje ne more dobiti vseh potrebnih oznak, zato je izgovorjen s privzetimi vrednostmi oznak, tretja oseba ednine srednji spol.

4. Zaključek

V članku sem predstavil del paradigme kombinacij sestavljenega osebka. Kakor je bilo pokazano, tudi ta del paradigme izkazuje ujemanje glagolske besede z bližjo samostalniško besedo sestavljenega osebka. Predstavljeni del paradigme je zanimiv tudi zaradi posebnega tipa ujemanja, ki ga na glagolu zahtevajo samostalniške zveze s števniki višjimi od pet. Drugače od pričakovanj osebek, sestavljen iz dveh samostalniških zvez s števnikom višjim od 5, na glagolu zahteva ujemanje v ednini. Pokazal sem, da so ti podatki težavni za obstoječe analize ujemanja z najbližjim delom osebka ter na kratko predstavil, kako lahko analiziramo to konstrukcijo.

Literatura:

- Aoun, Joseph, Elabbas Benmamoun, in Dominique Sportiche. 1994. Agreement, word order, and conjunction in some varieties of Arabic. *Linguistic Inquiry* 25: 195-220.
- Bošković, Željko. 2008. First and Last Conjunct Agreement. Predavanje na konferenci SinFonJA 1, Nova Gorica 10. 10. 2008.
- Marušič, Franc. 2005. O ujemanju sestavljenega osebka. *ŠUSS* 2.4.
http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html
- Marušič, Franc. 2006a. O ujemanju sestavljenega osebka II. *ŠUSS* 3.2.
[\[http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html\]](http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html)
- Marušič, Franc. 2006b. Še o ujemanju sestavljenega osebka. *ŠUSS* 3.4.
[\[http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html\]](http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html)
- Marušič, Franc. 2007. Glagolsko ujemanje ob vezniku 'oziroma'. *ŠUSS* 4.1.
[\[http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html\]](http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv_r.html)
- Marušič, Franc. 2008. Zapiski s predavanj za predmet Slovenski jezik III.
[\[http://www.ung.si/~fmarusic/ung/sjIII/\]](http://www.ung.si/~fmarusic/ung/sjIII/)

- Marušič, Franc, Andrew Nevins in Amanda Saksida. 2007. Last-conjunct agreement in Slovenian. In Richard Compton, Magda Goledzinowska in Ulyana Savchenko (ur.), *Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Toronto Meeting*. Ann Arbor, MI: Michigan Slavic Publications. Str. 210-227.
- Marušič Franc, Andrew Nevins in William Badecker. 2008. Experimental Approaches to the Study of Grammar: Agreement and Gender Resolution in Slovenian. Poster na CUNY Sentence Processing Conference
- Moosally, Michelle. 1998. Noun Phrase Coordination: Ndebele Agreement Patterns and Crosslinguistic variation. PhD thesis University of Texas.
- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*. Založba Obzorja: Maribor.